

Rozdział 23

Przejawy kultu św. Jana Nepomucena na przykładzie Czech i Polski

Aneta Marek

Uniwersytet Wrocławski
e-mail: aneta.marek@uwr.edu.pl
ORCID: 0000-0002-4816-1730

Cytuj jako: Marek, A. (2023). Przejawy kultu św. Jana Nepomucena na przykładzie Czech i Polski. W: T. Lesiów (red.), *Doskonalenie jakości usług przewodnickich w dobie pandemii* (s. 393-411). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Streszczenie: Kult św. Jana Nepomucena odgrywa znaczącą rolę w życiu duchowym i kulturowym mieszkańców wielu krajów, zwłaszcza Europy Środkowej. Kult ten przyjmował formy materialnego i niematerialnego dziedzictwa. Miał swoje odzwierciedlenie w wezwaniach kościołów, sprowadzanych relikwiach, zakładanych bractwach, wizerunkach ikonograficznych, modlitwach i zapisach nutowych pieśni i wielu innych aspektach. W artykule zaprezentowano sylwetkę św. Jana Nepomucena, którego kult osiągnął apogeum w XVIII i XIX w., zwłaszcza w Czechach, ale również w Polsce. Celem rozdziału jest ukazanie poszczególnych elementów kultu św. Jana Nepomucena w obu tych krajach. Na podstawie kwerendy literatury, badań terenowych i dostępności danych internetowych wybrano najbardziej istotne kwestie związane z propagowaniem kultu.

Słowa kluczowe: Czechy, Polska, kult, św. Jan Nepomucen, hagiografia.

JEL Classification: Q56, Z32

Kult świętych stanowi jedną z najstarszych praktyk kościelnych. Już od początków chrześcijaństwa święci odgrywali istotną rolę ze względu na ich pośrednictwo między wiernymi, Kościołem a samym Bogiem. Kult ten wyraża się w oddawaniu czci i okazywaniu chwały Bogu za pośrednictwem Najświętszej Maryi Panny, aniołów i świętych, a także wzywaniu ich pomocy i wstawiennictwa. Kult ten może przybierać różne formy: począwszy od wezwania parafii i kościołów, kaplic, ołtarzy, poprzez wspomnienia liturgiczne, nowenny i litanie, kult relikwii, pielgrzymki, nadawanie imion świętych patronów przy chrzcie aż po wizerunki ikonograficzne reprezentowane przez obrazy i rzeźby. Popularność niektórych świętych nadal jest widoczna, zwłaszcza w tradycji ludowej. Przykładem mogą być Antoni Padewski (patron ludzi

i rzeczy zgubionych), Barbara (patronka górników i dobrej śmierci), Florian (patron hutników i kominiarzy), Izydor (patron rolników), Krzysztof (patron kierowców i podróżnych), Mikołaj (patron kupców i rybaków) (Janicka-Krzywda, 1993).

Jednym ze świętych, którego kult bardzo dynamicznie zaczął szerzyć się z terenu Czech na sąsiadujące państwa, był św. Jan Nepomucen. Jego wizerunki zaczęły pojawiać się w krajobrazie jeszcze przed beatyfikacją pod koniec XVII w. Dopiero po kanonizacji w 1729 r. nastąpiło wyraźne ożywienie i zainteresowanie tym świętym, którego kult przybrał wręcz nieprawdopodobny zasięg i formy.

Celem niniejszej publikacji jest omówienie postaci św. Jana Nepomucena i roli, jaką odegrał on w historii Czech, a także zwrócenie uwagi na kult, który bardzo dynamicznie rozszerzał się od XVIII w. w Czechach i Polsce.

23.1. Materiały i metody

Kult św. Jana Nepomucena znalazł głębokie odzwierciedlenie w wielu krajach Europy. Zjawisko to widoczne jest zwłaszcza na terenie Czech oraz Polski, dlatego też dokonano porównania wybranych form kultu i jednocześnie popularności omawianego świętego na terenie obu tych krajów. Przeprowadzona kwerenda publikacji pozwoliła na stwierdzenie, że postać św. Jana Nepomucena była prezentowana na gruncie różnych dyscyplin nauk: humanistycznych, teologicznych, społecznych, sztuki, przyrodniczych oraz wielu innych.

Przegląd publikacji potwierdził, że zainteresowanie świętym było i nadal jest mocno widoczne nie tylko w piśmiennictwie naukowym, ale również krajoznawczym. Warto wspomnieć, że postać świętego była przedmiotem zainteresowania m.in. Hochleitnera (1996, 2002), Jelskiego (2020), Kasprzak-Miler (2005), Marek (2014), Pierzchały (1986), Procyka (2000), Szykuły (2006, 2008), Warchałowskiego (2003). Postać św. Jana Nepomucena obecna jest również w literaturze zagranicznej. Przykładem są publikacje Coufalovej (2019), Štefkovej (2011), Vaišvilaitė (2008) czy Lavric (2006).

Na podstawie schematyzmów poszczególnych archidiecezji i diecezji wyróżniono kościoły, którym patronuje św. Jan Nepomucen. Opierając się na stronach internetowych parafii, wyszczególniono te obiekty sakralne, w których w przeszłości znajdowały się lub obecnie są zlokalizowane relikwie omawianego świętego. Na podstawie dostępnych materiałów uwzględniono modlitwy, zapisy nutowe pieśni, elementy heraldyczne i sfragistyczne. Podczas badań terenowych, przeprowadzonych na terenie Dolnego Śląska (ze szczególnym uwzględnieniem ziemi kłodzkiej) oraz wybranych regionów Polski, wykonano dokumentację fotograficzną i dokonano weryfikacji wizerunków świętego.

Wyobrażenia świętego reprezentowane są przez kamienne rzeźby, ustawiane na cokółkach i postumentach, płaskorzeźby i reliefy na kolumnach. Nie brakuje również

drewnianych, przyściennych rzeźb polichromowanych, a także wielu innych detali nawiązujących do żywota św. Jana Nepomucena, które umieszczano we wnętrzach obiektów sakralnych. Należy również dodać, że w celu poznania pełnej biografii i szerzącego się kultu św. Jana Nepomucena odwiedziono także wiele miejsc z wizerunkami świętego na terenie Republiki Czeskiej (np. Broumov, Nepomuk, Kutna Hora, Praga, Žďár nad Sázavou). W celu pogłębienia informacji o czeskich zabytkach posłużono się stroną internetową Ústřední seznam kulturních památek (ÚSKP) (Internet 1) zawierającą katalog obiektów zabytkowych.

23.2. Sylwetka św. Jana Nepomucena

Szczegółowe odtworzenie biografii św. Jana Nepomucena wydaje się dość trudne ze względu na odległość czasową. O ile pewne jest, że Jan urodził się w miejscowości Pomuk, o tyle data narodzin nie jest jednoznaczna. Przypuszcza się, że miała miejsce między 1340 a 1350 rokiem. Jan zdobył wykształcenie w szkole przyklasztornej w rodzinnej miejscowości, następnie w Žatcu (Balbín, 1914), a kolejnym krokiem uzyskania wykształcenia były studia z zakresu filozofii oraz prawa kanonicznego na Uniwersytecie w Pradze. W międzyczasie Jan otrzymał z rąk arcybiskupa Jana Očko z Vlašim urząd notariusza w kancelarii arcybiskupstwa. Do zadań notariusza należało sporządzanie na pergaminie dokumentów publicznych, umów i testamentów (Borový, 1878), do pełnienia bowiem tej funkcji potrzebna była znajomość zasad przygotowywania różnych dokumentów oraz opanowanie języka łacińskiego w mowie i piśmie (Vlnas, 1993).

W 1380 r. Jan został proboszczem w kościele św. Havla w Pradze (Borový, 1878) i jednocześnie altarystą (ołtarzystą) kaplicy św. Erharda i św. Otyli w praskiej katedrze pw. św. Wita, Waclawa i Wojciecha. W latach 1383-1387 Jan przebywał na studiach w Padwie (Štědrý, 1917; Vlnas, 1993), które zakończył uzyskaniem tytułu doktora prawa kościelnego. Po powrocie do Pragi w 1387 r. otrzymał posadę kanonika kapituły kolegiackiej przy kościele św. Jiljí, a rok później kapituły kolegiackiej na Wyszehradzie (Borový, 1878). Z rąk arcybiskupa praskiego Jana z Jenštejna otrzymał także nominację na wikariusza generalnego (Schikora, 1947). Prestiż piastowanych funkcji kościelnych sprawił, że Jan z Pomuku został dostrzeżony przez króla czeskiego Waclawa IV Luksemburskiego. Mianował on duchownego kaznodzieją kościoła i nadwornym jałmużnikiem.

W latach 90. XIV w. doszło do częstych i intensywnych sporów między królem a arcybiskupem. Waclaw IV planował utworzyć nowe biskupstwo w miejscowości w Kladruby u Stříbra, aby uzależnić je wyłącznie od jurysdykcji królewskiej. Król czynił starania, aby na stanowisku nowego opata obsadzić swojego zwolennika Hynka Pluha z Rabštejna. W marcu 1393 r. konwent klasztoru wybrał nowego opata Olena, co zatwierdził 10 marca Jan Nepomucen na prośbę arcybiskupa Jana z Jenštejna (Borový, 1878). Informacja o zatwierdzeniu nowego opata zastała króla w myśliwskim zamku

Žebrák, gdzie spędzał czas na polowaniu. Dnia 20 marca 1393 r. w Pradze odbyło się spotkanie, którego celem było zażegnanie konfliktu. Uczestniczyli w nim członkowie rady królewskiej i reprezentanci kurii. Negocjacje szybko przeszły w formę ataku ze strony Wacława IV, który nakazał aresztować kilku duchownych, w tym Jana Nepomucena. Po przeprowadzonych przesłuchaniach i torturach związanego Jana Nepomucena żołnierze przyprowadzili na kamienny most, z którego został on zrzucony do Wełtawy (Polc, 1993).

Późniejsza legenda głosiła, że powodem uwięzienia Jana przez Wacława IV była odmowa ujawnienia tajemnicy spowiedzi drugiej żony króla – Zofii Bawarskiej, którą małżonek podejrzewał o niewierność. Śmierć Jana Nepomucena nastąpiła 20 marca 1393 r. (L. R., 1865). Królowi Wacławowi nie udało się utrzymać w tajemnicy zbrodni, której się dopuścił, bowiem gdy tylko ciało Nepomucena pojawiło się na tafli wody, zostało ono rozświetlone niebieskimi promieniami, a wokół głowy zapłonęło pięć gwiazd. W symbolice liczba ta zaczęła odpowiadać łacińskiemu pięcioliterowemu słowu *tacui*, co znaczy milczący (Hochleitner i Scheer, 1998). Ciało Nepomucena wyłowili z rzeki rybacy. Zostało najpierw wniesione do kościoła Krzyża Św. na Starym Mieście. Po przygotowaniu grobu w katedrze praskiej nastąpił pochówek przyszłego świętego.

23.3. Proces beatyfikacji i kanonizacji

Wkrótce po śmierci Jana Nepomucena arcybiskup Jan z Jenštejna wystosował do papieża list, w którym nazwał swojego generalnego wikariusza *Martyr Sanctus*, czyli świętym męczennikiem (Bezděka i Votka, 1871). Również inni duchowni wspominali o Janie jako świętym męczenniku. Kapelan arcybiskupa Jana z Jenštejna zaznaczał, że „z łaski bożej stał się on męczennikiem”. Ołomuniecki biskup Jan Doubravický nazwał Jana z Pomuka „człowiekiem niewinnym i świętym” (Borový, 1878). Początkowo kult miał charakter nieoficjalny – ze względu na grożące ludności praskiej represje króla Wacława IV. Kult ten osiągnął zdecydowanie większy zasięg dopiero po jego śmierci. Był on także reakcją na pierwsze informacje o cudach przypisywanych wstawiennictwu Jana Nepomucena. O wydarzeniach informuje fragment napisu umieszczonego na nagrobku męczennika „Tu leży cudami sławny Jan z Nepomuku...” (Skarga i in., 1910).

O męczeńskiej śmierci Jana Nepomucena wspominali na łamach swoich dzieł historycy i kronikarze. Jeden z pierwszych dziejopisarzy – Jan z Krumlova, dokonał pomyłki w dacie śmierci Jana Nepomucena, przyjmując, że męczeńska śmierć nastąpiła w 1383 r. Błąd ten był wielokrotnie powielany w czeskich źródłach.

Pierwsze próby wyniesienia męczennika na ołtarze podjął cesarz Ferdynand III, a następnie Leopold I (Sedlák, 1929). Proces beatyfikacji zyskał poparcie nowego arcybiskupa praskiego Franza Ferdinanda von Khünburga i wzbudził zainteresowanie cesarza Józefa I. Proces beatyfikacyjny rozpoczęto formalnie dopiero w 1715 r.

Wielkim wydarzeniem podczas procesu była ekshumacja szczątków przyszłego błogosławionego, która miała miejsce 15 kwietnia 1719 r. Odsunięto kamień grobowy i rozkopano grób (Novák, 1862). Po otwarciu trumny wszystkim zebranym ukazał się szkielet Jana, który był ułożony w kierunku wschodu, zgodnie ze zwyczajem pochówku duchownych. Szkielet był nienaruszony, co wskazywało, że nigdy wcześniej grób nie był otwierany. Wszyscy lekarze wnikliwie oglądali szczątki Jana (Borový, 1978). Zastanowienie budziła tkanka koloru czerwonego znaleziona wewnątrz czaszki, która nie uległa procesowi rozkładu. Wszyscy obecni przyjęli ją za język. Jego zachowanie przez prawie 300 lat uznano za cud. Język został umieszczony w relikwiarzu i przeniesiony do kaplicy.

31 maja 1721 r. papież Innocenty XII dokonał beatyfikacji Jana Nepomucena. W tym samym roku język Nepomucena, jako relikwia, został umieszczony w nowym, kryształowym relikwiarzu (Stejskal, 1921). Do Pragi przybyło duchowieństwo z Czech i Moraw, by dnia 4 czerwca 1721 r. uczcić nowego błogosławionego. Rangę wydarzenia podkreślał fakt, iż organizowano wiele mszy i nabożeństw ku czci Jana Nepomucena. Ich liczba była imponująca, gdyż np. w kościele św. Wita w poprzednich latach wynosiła tylko około 7000 rocznie, w 1721 r. zaś wzrosła do 50 672 (Oliva, 1916; Stejskal, 1921). Dla porównania warto dodać, że z kolei w latach 1723-1727 w kościele św. Wita odprawiono łącznie 327 001 mszy, a komunię przyjęło 7 286 477 wiernych (Borový, 1878).

Zaledwie rok później po uroczystości beatyfikacji, 18 czerwca 1722 r. papież Innocenty XIII zainaugurował proces kanonizacyjny. W 1725 r. w obecności komisji arcybiskupiej, duchownych, urzędników państwowych, lekarzy i wybranych osób relikwie zostały wydobyte z relikwiarza. Podobnie jak wcześniej obserwacja języka wskazała na jego niezmienny kształt. Uroczysta kanonizacja odbyła się 19 marca 1729 r. i dokonał jej papież Benedykt XIII. Ciało świętego umieszczono w 1736 r. w mauzoleum wykonanym ze srebra przez Antoniego Corradiniego według projektu Johanna Fischera von Erlacha.

23.4. Atrybuty i patronat św. Jana Nepomucena

Święty Jan Nepomucen przedstawiany jest zawsze w stroju kapłańskim, nawiązującym do okresu baroku. Na sutannie znajduje się rokieta (rodzaj komży), następnie mantolet (peleryna sięgająca kolan, zakładana na komżę i rokieta), a na nim almucja (krótka, futrzana peleryna zarzucana na ramiona) lub mucet (strój w formie sięgającej do łokci pelerynki, zapinanej lub zawiązywanej pod szyją). Na szyi zawieszona jest stuła, na głowie zaś znajduje się biret. Najczęściej przedstawiany jest w kontraście. W dłoniach często trzyma krzyż, rzadziej gałązkę palmową (Schauber i Schinder, 2000). Głowę otacza nimb z pięcioma gwiazdami nawiązującymi do słowa *tacui*. Niekiedy męczennik trzyma w dłoni zamkniętą kłódkę lub zapieczętowaną kopertę. W ikonografii święty czasem przedstawiany jest z palcem na ustach, co symbolizuje tajemnicę spowiedzi (Kalinowski, 1986).

Patronat Jana Nepomucena jest dość szeroki. Uważany jest on za patrona Pragi, Poznania, archidiecezji katowickiej, diecezji opolskiej oraz Dolnego Śląska. Jest patronem rodu Habsburgów oraz, obok św. Ignacego Loyoli, uważany za drugiego patrona zakonu jezuitów (Schauber i Schinder, 2000). Św. Jan Nepomucen jest patronem tajemnicy spowiedzi – to jeden z najbardziej popularnych i najczęściej spotykanych jego patronatów (Zaleski, 2008). Często jest wzywany w przypadku zniesławienia lub zachowania dyskrecji. Chroni przed oczernianiem, urokami i złym słowem. Uważany jest także za orędownika dobrej sławy (Janicka-Krzywda, 1993).

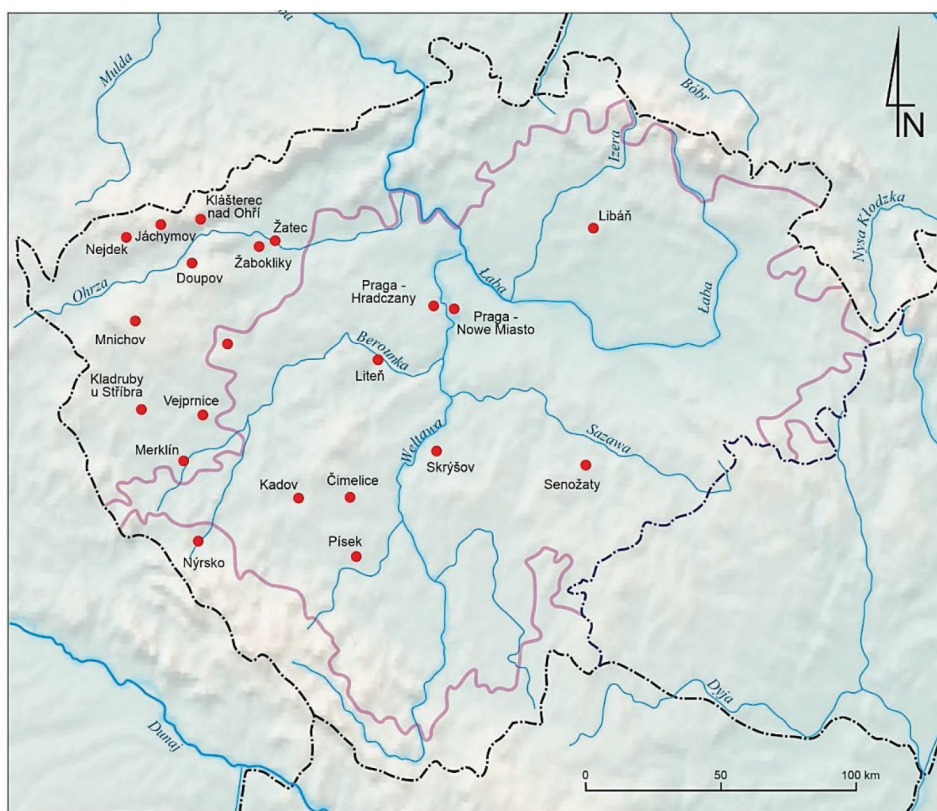
Popularność kultu św. Jana powiązana jest także z jego opieką nad groźnym żywiołem wody. Uważany jest za patrona tonących. Jest także patronem żeglarzy, flisaków, rybaków oraz innych zawodów związanych z pracą na wodzie. Przypisuje się mu wstawiennictwo przed powodzią i nawałnicami, stąd też jego wizerunki stawiano na mostach, przy rzekach i terenach zagrożonych wylewami rzek. Męczennika czczono także jako patrona podróżnych, stąd w wielu krajach, często również zamorskich, wizerunki Jana Nepomucena zostały rozpowszechnione za pośrednictwem misjonarzy, zwłaszcza jezuitów (Krejčí, 1974).

23.5. Kult św. Jana Nepomucena w Czechach

Kult Nepomucena na dużą skalę rozwinął się po zwycięstwie katolików nad protestantami w bitwie pod Białą Górą 8 listopada 1620 r. Kult Nepomucena miał się przyczynić do zatarcia pamięci o czeskim reformatorze Janie Husie (Krejčí, 1974). Habsburgowie posługiwali się również wizerunkiem męczennika i odnosili się do niego z pietyzmem, gdyż życie i męczeńska śmierć doskonale nawiązywały do barokowej pobożności. Widoczne było to w okresie rządów cesarza Karola VI i Marii Teresy, kiedy kult ten został włączony w nurt propagandy religijno-politycznej Wiednia. Wpływy te przenikały z dworu cesarskiego dzięki utrzymywanym kontaktom w licznych regionach Europy.

Wizerunki Jana Nepomucena widoczne były na płaszczyźnie różnych artystycznych dzieł. Tworzono miedzioryty, drzeworyty, obrazy, grafiki, rzeźby, pomniki. Pierwsze dzieła z wizerunkiem Jana z Pomuku pojawiły się już XVI i XVII w., a więc o kilkadziesiąt lat wcześniej, zanim formalnie rozpoczął się proces beatyfikacyjny. O kulcie, jakim darzono Jana Nepomucena jeszcze na wiele przed procesem beatyfikacyjnym, świadczą kaplice i ołtarze, jakie fundowano ku czci przyszłego świętego.

Już w 1706 r. założono w Pradze Bractwo ku czci Jana Nepomucena, w skład którego wchodziło 500 księży i około 1000 osób świeckich. Do bractwa w późniejszym okresie należała cesarzowa Maria Ludwika Hiszpańska, arcyksiężna Maria Teresa, a także wiele osób należących do stanu książęcego, hrabiowskiego, szlacheckiego. W późniejszym czasie Bractwo Jana Nepomucena zaczęły systematycznie powstawać na terenie archidiecezji praskiej (rys. 23.1).

- Bractwa św. Jana Nepomucena w Archidiecezji Praskiej w XVIII w.
 - Confraternities of St. John of Nepomuk in the Prag Archdiocese in 18th century
 - przybliżony przebieg granicy językowej
 - approximate boundaries of the language
 - obecna granica Czech
 - current border of the Czech Republic
-
- granica Czech w XVIII w.
 - Czech's border in the 18th century

Rys. 23.1. Bractwa ku czci św. Jana Nepomucena na terenie archidiecezji praskiej w XVIII wieku
Fig. 23.1. St. John of Nepomuk's confraternities in the Prague Archdiocese in the 18th century

Źródło/ Source: opracowanie własne na podstawie Vlnas (1993)/ own study based on Vlnas (1993).

Warto zaznaczyć, że już w 1719 r. w miejscowości Žďár nad Sázavou, na Zelené hoře, rozpoczęto budowę kompleksu sakralnego ku czci Jana Nepomucena. Autorem projektu był czeski architekt włoskiego pochodzenia – Jan Blažej Santini Aichel. Kościół otrzymał symboliczne znaczenie, został bowiem zaprojektowany na planie pięciopromiennej gwiazdy, z pięcioma wejściami. Wewnątrz znajduje się pięć kaplic z pięcioma ołtarzami, w ołtarzu głównym zaś zaprojektowanym od strony wschodniej

umieszczono pięć figur aniołów i pięć gwiazd położonych na kuli ziemskiej (Dibelková, 2005). Świątynia pełni funkcję kościoła pielgrzymkowego (Hruša i Černá, 2019).

Kult św. Jana Nepomucena po akcie kanonizacji zaczął rozwijać się wielokierunkowo, czego przykładem były liczne kościoły i kaplice powstające ku czci świętego (fot. 23.1), zwłaszcza na terenie państwa czeskiego. Już w 1915 r. J.P. Fabian (1915) twierdził, że na ziemiach czeskich znajdują się 353 kościoły poświęcone św. Janowi Nepomucenowi i 25 000 rzeźb. Kult ten stanowił odzwierciedlenie w architekturze, rzeźbiarstwie, malarstwie i twórczości ludowej. Należy także podkreślić, że liczba obrazów, pomników, rzeźb i przejawów ludowej twórczości w różnych krajach świata stanowi swoisty fenomen. Obszary miejskie i krajobraz wiejski wzbogacone zostały pomnikami świętego. Nie brakowało także wizerunków w kaplicach i kościołach. Jana Nepomucena przedstawiali najznamienitsi rzeźbiarze (np. Michał Jan Brokoff, Ignác František Platzer, Jan Blažej Santini-Aichel) i malarze (np. Antonín Machek, Ignác Raab, Petr Brandl, Václav Vavřinec Rainer, Antonín František Maulpertsch, Josef Matěj Navrátil, Michal Jindřich Rentz, Johann Ignaz Cimbál, José de Alcívar, Anthoni Schoonjans).

Kult ten odegrał bardzo istotną rolę, zwłaszcza podczas kształtowania się czeskiej świadomości i odrodzenia narodowego w XIX w. Uwagę na rolę kultu zwracał w tym okresie czeski pisarz Jan Neruda, który porównywał historię czeską do historii dni świętojańskich „nasza wiosenna uroczystość świętojańska jest najwierniejszym czeskim zwierciadłem, owym czarodziejskim zwierciadłem z bajki, które swemu panu ukazuje tylko prawdę” (Krejčí, 1974).

W różnych regionach państwa czeskiego postać św. Jana Nepomucena jest niesłychanie popularna. Prawie w każdej miejscowości znajduje się obiekt z podobizną świętego lub specyficznym atrybutem. Dla przykładu w Pradze znajduje się ponad 100 wizerunków św. Jana Nepomucena. Na każdym kroku spotkać można wyobrażenie świętego. We wnętrzach świątyń jest ono reprezentowane przez pomniki, rzeźby, płaskorzeźby, reliefy, malowidła, witraże i inne. W wielu punktach miasta widoczne są najczęściej piaskowcowe pełnofigurowe pomniki wolnostojące (pojedyncze) lub sakralne grupy rzeźb. Osobliwością są rzeźby i płaskorzeźby świętego, które umieszczane są w restauracjach czy w niszach kamienic.

Kult ten widoczny był również w nazewnictwie. W latach 30. XIX w. z inicjatywy księdza Antonína Hanikýře (1753-1833) założono wydawnictwo *Dědictví sv. Jana Nepomuckého*. Każda wydawana publikacja była sygnowana „Nákladem dědictví sv. Jana Nepomuckého” (Borový, 1885). Cesarz Franciszek I wydał formalną zgodę na utworzenie „Dziedzictwa Świętojańskiego”, które rozpoczęło działalność po zatwierdzeniu statutu (Borový, 1885). O tym, jak znaczącym zainteresowaniem cieszyło się towarzystwo, świadczy fakt o liczebności członków. Do 1857 r. *Dědictví sv. Jana Nepomuckého* liczyło około 12 000 osób, w 1859 r. zaś liczba ta wynosiła 18 587 osób (Borový, 1878).

Fot. 23.1. Wybrane kościoły i kaplice pw. św. Jana Nepomucena w Czechach

Photo 23.1. Selected churches and chapels of St. John of Nepomuk in the Czech Republic

A – kościół pw. św. Jana Nepomucena w Nepomuku/ St. John of Nepomuk's Church in Nepomuk, B – kościół pw. św. Jana na Skałce w Pradze/ St. John's on the Rock Church in Prague, C – kościół pw. św. Jana Nepomucena w Kutnej Horze/ St. John of Nepomuk's Church in Kutna Hora, D – kościół pw. św. Jana Nepomucena w miejscowości Žďár nad Sázavou/ St. John of Nepomuk's Church in Žďár nad Sázavou, E – drewniany kościół pw. św. Jana Nepomucena w Klepáčovie/ St. John of Nepomuk's Church in Klepáčov, F – kościół pw. św. Jana Nepomucena w Pradze (Hradčany)/ St. John of Nepomuk's Church in Prague (Hradčany), G – kaplica pw. św. Jana Nepomucena w Pradze (Radlice)/ St. John of Nepomuk's Chappel in Praga (Radlice), H – kościół pw. św. Jana Nepomucena w Hradcu Králové/ St. John of Nepomuk's Church in Hradec Králové.

Źródło/ Source: fotografie własne/ own photos.

Święto w Czechach poświęcone Janowi Nepomucenowi obchodzone jest 16 maja. Z okazji 250-lecia kanonizacji świętego – w 1979 r. – papież Jan Paweł II wystosował do arcybiskupa Pragi Franciszka Tomáška list apostolski, w którym przypomniał znaczenie postaci Jana Nepomucena (*Encyklopedia*, 2000) słowami: „Tak męczennik za swobodę kościoła, zaczął być czczony jako świadek sakramentalnej tajemnicy”¹. W 1993 r. papież Jan Paweł II w wystosowanym liście do arcybiskupa praskiego Miloslava Vlkę zawarł słowa, podkreślające kult św. Jana Nepomucena i jego znaczenie dla świata i czeskiego Kościoła.

Przejawy kultu widoczne były w nadawaniu imion patrona podczas chrztu. W historii, polityce i nauce ziemi czeskiej zapisali się m.in.: architekt Ignác Jan Nepomuk Palliardnini (1737-1821), geolog i przyrodnik Jan Nepomuk Mittrovský (1757-1799), reżyser i dramaturg Jan Nepomuk Štěpánek (1783-1844), duchowny Jan Nepomuk Václav Zimmermann (1788-1836), urzędnik Jan Nepomuk Karel Kolovrat-Krakovský (1794-1872), mecenas sztuki Jan Nepomuk Karel Filip VII Lobkovicz (1799-1878), urzędnik i polityk Jan Nepomuk Lhota (1811-1890), polityk i mecenas sztuki Jan Nepomuk von Harrach (1828-1909), fizjolog Jan Nepomuk Czermak (1828-1873), geolog Jan Nepomuk Woldřich (1834-1906), teolog i pedagog Jan Nepomuk Hejčl (1868-1935), biskup Jan Nepomuk Sedlák (1854-1930), historyk Jan Nepomuk Mrkvička (1927-2016).

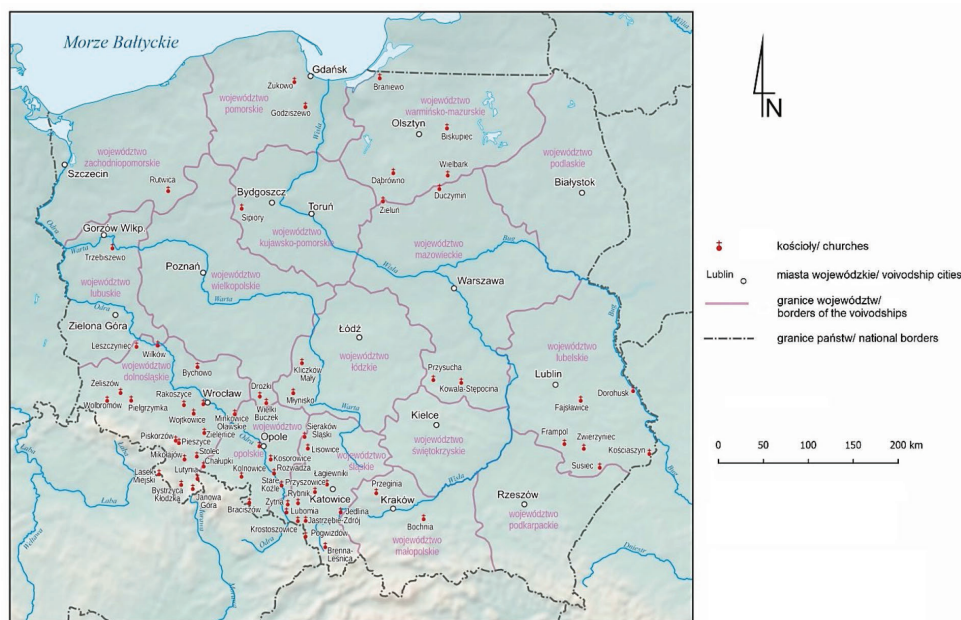
Św. Janowi Nepomucenowi poświęcono wiele modlitw, litanii, pieśni religijnych oraz wierszy. Początkowo powstawały one w Czechach, a po kanonizacji także w krajach sąsiednich. Wydana w Pradze w 2009 r. publikacja *Sborník písní Svatojánské navalis* świadczy o tym, że Jan Nepomucen jest nadal bardzo popularny, a kult jego po ponad 600 latach męczeńskiej śmierci jest kontynuowany (*Sborník písní*, 2009). W literaturze czeskiej postać Nepomucena przypomnieli m.in. Bohumil Hrabal w utworach *Wesela w domu* (t. I) i *Vita Nuova* (t. II) czy też Jaroslav Hašek w powieściach *Przygody dobrego wojaka Szwejka podczas wojny światowej* oraz *Partii umiarkowanego postępu (w granicach prawa)*.

Wizerunek św. Jana lub atrybutów bezpośrednio z nim powiązanych znajduje się w heraldyce 30 czeskich miast i gmin. Warto podkreślić, że nawiązaniem do barokowego kultu św. Jana Nepomucena są procesje wodne organizowane na Weltawie w Pradze. Są one kontynuacją wydarzeń zapoczątkowanych przez cyriaków w 1715 r. Nadal odbywają się 15 maja, a zatem w przeddzień święta św. Jana Nepomucena. Wydarzenie to jest bogate w koncerty, pokazy fajerwerków, parady łodzi weneckich.

¹ List Jana Pawła II do Arcybiskupa Pragi z okazji 250. rocznicy kanonizacji Jana Nepomucena, Watykan, 2 marzec 1979.

23.6. Znaczenie kultu św. Jana Nepomucena w Polsce

W Polsce kult Jana Nepomucena przyjął się już na kilka lat przed beatyfikacją. Przejawy kultu w Polsce są widoczne na podstawie kilku wyróżników. Są to parafie, kościoły i kaplice pod wezwaniem świętego, dedykowane ołtarze, zgromadzone relikwie, materiały ikonograficzne, a także zachowane teksty i pieśni odwołujące się do Jana Nepomucena oraz wiele innych. W krajobrazie wielu miast i wsi Polski znaleźć można obiekty dużej i małej architektury sakralnej, reprezentowane głównie przez kościoły, kaplice, kapliczki, krzyże przydrożne i figury. Niekiedy stanowiły one vota błagalne lub ex vota dziękczynne. Fundowano je w celu ochrony przed klęskami żywiołowymi (pożarem, powodzią, zarazą) jako dowód wdzięczności za uzyskane łaski, za uratowanie życia, uzdrowienie, jako zadośćuczynienie za popełnione czyny oraz w celu upamiętnienia ważnych wydarzeń rodzinnych (np. przedwczesnej śmierci) czy miejscowej społeczności (zażegnanie epidemii) (Kozaczyńska, 2010).

Rys. 23.2. Kościoły pw. św. Jana Nepomucena w Polsce

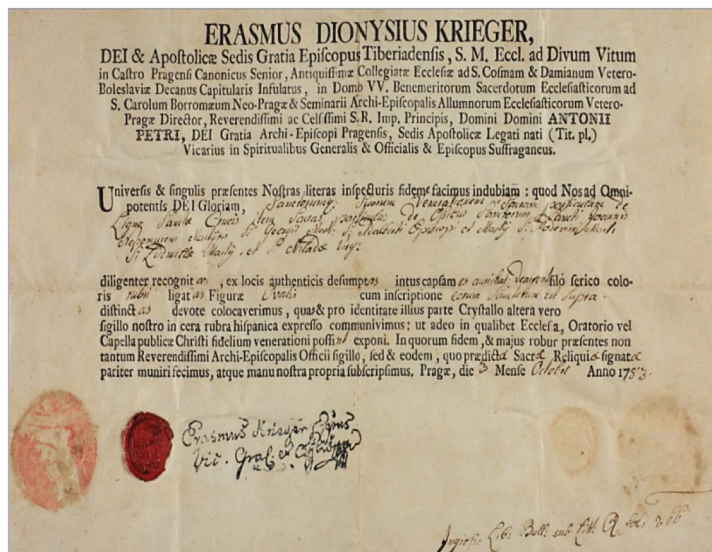
Fig. 23.2. St. John of Nepomuk's Churches in Poland

Źródło/ Source: opracowanie własne/ own study.

W Polsce, podobnie jak w Czechach, w XVIII w. powstało wiele bractw św. Jana Nepomucena. Były one zlokalizowane przy kościołach, przykładowo w Poznaniu (1731 r.), Łowiczu (1737 r.), Komorsku (1739 r.), Czersku (1741 r.), Tucholi (1747 r.), Chełmnie (1751 r.), Łaszczynie (1759 r.), Luzinie (1760 r.), Kurowie (1763 r.), Krościenku

Wyżnym (1770 r.), Kościanie (1772 r.), Leśnie (1780 r.), Lubartowie (1800 r.), Lubiewie (1817 r.), Męgowi (1730 r.). Wiele z nich zakończyło działalność już w XIX w. i na początku XX w. Warto zwrócić uwagę na to, że bractwo św. Jana Nepomucena w Łowiczu liczyło 627 osób, z czego 256 stanowili duchowni, 122 szlachcice i 249 mieszczanie (Warchałowski, 2003). Niestety współcześnie brak jest informacji o działających bractwach, a przyczyną tego są luki w dokumentacji parafialnej. W Polsce znajdują się 64 świątynie pod wezwaniem św. Jana Nepomucena, z czego 7 obiektów ma podwójne wezwanie (rys. 23.2).

O popularności Nepomucena świadczy fakt, że w wielu polskich kościołach lub klasztorach znajdują się relikwie męczennika. Niezwykle wysokiej rangi wydarzeniem było sprowadzenie relikwii w 1734 r. przez przeora paulinów z Jasnej Góry Stanisława Kazimierza Bronikowskiego. Umieszczono je w relikwiarzu, który Makary Szyftowski wykonał ze złoczonej szkatuły wotywniej ofiarowanej przez królową Marię Kazimierę (Adamek, 1982). Wielkim wydarzeniem było przekazanie części relikwii dla kolegiaty łowickiej w 1759 r. przez biskupa krakowskiego Kajetana Sołtyka. Ich autentyczność została potwierdzona wydanym w Warszawie aktem dnia 24 marca 1759 r. (Warchałowski, 2003). Innym przykładem jest przekazanie relikwii świętego dla Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri w Gostyniu wraz ze stosownym potwierdzeniem ich autentyczności wydanym 3 września 1783 r. w Pradze (fot. 23.2).

Fot. 23.2. Dokument autentyczności relikwii Krzyża św. oraz św. Jan Nepomucena, Georgii, Adalberta, Ludmity i Milady wydany w 1783 r. w Pradze dla Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri w Gostyniu

Photo 23.2. Document of authenticity of the relics of the Holy Cross and of Sts. John of Nepomuk, Georgiana, Adalbert, Ludmilla and Milady issued in 1783 in Prague to the Congregation of the Oratory of St. Philip Neri in Gostynin

Źródło/ Source: (Internet 2).

Wśród przykładowych świątyń, w których umieszczono relikwie świętego, należy wymienić: kościół Wniebowzięcia Najświętszej Matki Boskiej i św. Mikołaja w Bolesławcu (1726 r.), kolegiatę św. Marii Magdaleny w Poznaniu (1737 r., obecnie relikwie znajdują się w Muzeum Archidiecezjalnym w Poznaniu), Archikatedrę pw. Św. Trójcy w Oliwie (1740 r.), kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Szałszy (1769 r.), klasztor Norbertanek w Ibramowicach (1776 r.), kościół w Bochni (1993 r., 2007 r.), kościoły pw. św. Jana Nepomucena w Lisowicach (2008 r.), Chwałęcicach (2009 r.), Przyszowicach (2017 r.), a także w Fajstławicach, Gnojnie, Jastrzębiu-Zdroju, Okowach, Lubomierzu, Ostrożanach, Połomi, Powidzku, Skalbmierzu, Tczycach czy Wambierzycach. Ważne miejsce zajmował także Kraków. Z inicjatywy bractwa św. Jana Nepomucena w 1737 r. w Krakowie relikwie męczennika zostały przeniesione z kościoła katedralnego do kościoła św. Wojciecha (Pruszcz, 1861). Relikwie zostały umieszczone w relikwiarzu w kształcie herbu miasta Krakowa z atrybutami świętego. Relikwie przechowywane są również w placówkach muzealnych – Muzeum Archidiecezjalnym w Poznaniu czy Muzeum przy Kolegiacie Zamojskiej.

Warto dodać, że postać św. Jana Nepomucena została uwieczniona na pieczęci miasta Frampol w dokumencie z 1778 r. Jest to pieczęć owalna o wymiarach 25 x 31 mm. W otoku znajduje się napis z herbem Sas i orzełkiem u dołu (Wittyg, 1905). Popularność świętego widoczna jest także w heraldyce samorządowej. Jan Nepomucen został umieszczony w herbach miast i gmin. Są to dzielnica miasta Świętochłowice – Chropaczów (województwo śląskie), gmina wiejska Kijewo Królewskie w powiecie chełmińskim (województwo kujawsko-pomorskie), wieś Cikowice w powiecie bocheńskim (województwo małopolskie), miasto Lubliniec (województwo śląskie), gmina Szulborze Wielkie w powiecie ostrowskim (województwo mazowieckie), gmina Pielgrzymka w powiecie złotoryjskim (województwo dolnośląskie).

Podobnie jak w Republice Czeskiej, także w wielu regionach Polski można napotkać wiele wizerunków św. Jana Nepomucena. Męczennik stał się popularny zwłaszcza na sąsiadującym z Czechami Śląsku, ale jest on także bardzo popularny np. na Mazowszu, Roztoczu czy Warmii i Mazurach. Upamiętnieniem kultu jest niezliczona liczba przedstawień świętego znajdujących się głównie we wnętrzach kościołów i kaplic, stanowiących trwałe ich wyposażenie. Postać świętego spotkać można również w budynkach użyteczności publicznej (np. urzędy gminy).

Najbardziej czytelną formą kultu są wizerunki świętego, reprezentowane w formie pełnofigurowych kamiennych pomników lub drewnianych rzeźb. Nadają one krajoznawcy miejskiemu i wiejskiemu swoistej urody. Wiele barokowych figur i wyobrażeń malarskich świadczy o znaczącym kulcie, jakim otaczano świętego (fot. 23.3). Dla przykładu we Wrocławiu zanotowano ponad 50 istniejących wizerunków św. Jana Nepomucena, a w powiecie kłodzkim (województwo dolnośląskie) ponad 220 obiektów. Wiek zachowanych obiektów szacuje się przeważnie na XVIII lub XIX w. Rzadkością są pojedyncze figury, które pochodzą z XX w.

Fot. 23.3. Wizerunki św. Jana w wybranych miejscowościach Polski

Photo 23.3. Images of St. John in selected locations in Poland

A – obraz w Wieży Trynitarńskiej w Lublinie/ painting in the Trinity Tower in Lublin, B – obraz w bazylice pw. św. Stanisława w Lublinie/ painting in the Basilica of St. Stanislaus in Lublin, C – obraz w kościele pw. Wszystkich Świętych w Bliznem/ painting in the church of All Saints in Blizne, D – rzeźba na rynku w Bystrzycy Kłodzkiej/ sculpture at the main square in Bystrzyca Kłodzka, E – figura przed kościołem pw. św. Macieja we Wrocławiu/ statue in front of St. Matthew's Church in Wrocław, F – figura w kościele pw. św. Macieja we Wrocławiu/ statue in St. Matthew's Church in Wrocław, G – rzeźba w parku w Łańcutcie/ sculpture in a park in Łańcut, H – rzeźba na terenie skansenu w Kielcach/ sculpture at the open-air museum in Kielce, I – chorągiew w kościele pw. Michała Archanioła w Gniewoszowie/ flag in the Church of St. Michael the Archangel in Gniewosów, J – rzeźba w kopalni soli w Bochni/ sculpture in the Bochnia salt mine, K – płaskorzeźba na pomniku św. Jana Nepomucena w Dębnie/ relief on the statue of St. John of Nepomuk in Dębno, L – rzeźba w Bardzie/ sculpture in Bardo, Ł – rzeźba w Wieży Trynitarńskiej w Lublinie/ sculpture in the Trinity Tower in Lublin, M – obraz w kościele pw. Trójcy Świętej na Świętym Krzyżu/ painting of the Holy Trinity on the Holy Cross, N – rzeźba na terenie Muzeum im. Jana Dzierżona w Kluczborku/ sculpture on the grounds of the Jan Dzierżon Museum in Kluczbork.

Źródło/ Source: fotografie własne/ own photos.

Wiele rzeźb, zwłaszcza z okresu baroku, stanowi monumentalne dzieła o wysokim poziomie artystycznym. Są dziełem wielu wybitnych rzeźbiarzy. I tak Georg Leonhard Weber (1672-1739) był autorem pomników w Cieplicach (1712 r.), Lewinie Kłodzkim (1717 r.), Świdnicy (1718 r.), Świdnicy Polskiej (1722 r.), Bolesławcu (1725 r.), Dobromierzu (1728 r.); Michael Khlar był twórcą ołtarza w Roztokach (1730 r.), Antoni Jörg był autorem rzeźby na moście przed kościołem w Kamieńcu Ząbkowickim (1704 r.), Thomas Weisfeld stworzył rzeźbę znajdującą się w kościele Wniebowzięcia NMP w Kamieńcu Ząbkowickim (1711 r.) (Kalinowski, 1986). Pierre Coudray wykonał rzeźbę w Radomiu (1752 r.) (Jelski, 2020), a Johann Gottlibmajer działał na zaproszenie Jana Jakuba Zamoyskiego, tworząc figury w Zamościu (1777 r.), Niedzieliskach (1777 r.) oraz Łabuni (1778 r.) (Szykuła-Zygawska, 2016). Ludwik Ladislav stworzył m.in. rzeźbę Nepomucena, która znajduje się w ołtarzu w kaplicy św. Jana Chrzciciela w kościele Mariackim w Krakowie. Zdecydowanie w literaturze przedmiotu największą uwagę poświęca się Janowi Jerzemu Urbańskiemu (Johann Georg Urbansky), który jest autorem figury św. Jana Nepomucena przed kościołem św. Krzyża na Ostrowie Tumskim oraz przed kościołem św. Macieja we Wrocławiu. Figura na Ostrowie Tumskim powstała w latach 1730-1732 według projektu Krzysztofa Tausha. Uważana jest ona za jeden z największych pomników tego świętego na świecie.

Podobnie jak w krajobrazie miejskim tak w krajobrazie wiejskim zauważyć można liczną obecność postumentów św. Jana Nepomucena. Często spotkać można przejawy lokalnej twórczości. Dla przykładu w regionie lubelskim inwentaryzacji poddano 520 ludowych kapliczkowych rzeźb drewnianych powstałych do końca XIX w. Aż 140 z nich przedstawia św. Jana Nepomucena, 148 Chrystusa, 85 Matkę Boską, a z pozostałych świętych: Antoniego (43), Józefa (11), Florianą (11), Franciszka (4) (Powiłańska-Mazur, 2000). Świadectwem dużego zainteresowania świętym są artykuły, w których na podstawie dokonanej inwentaryzacji prezentowano wizerunki męczennika i stan zachowania obiektów.

Kult św. Jana Nepomucena widoczny był również w utworach muzycznych. Przykładowo świadczy o tym liczba 15 pieśni wystawiających świętego męczennika, które zostały zamieszczone w wydanej w 1871 r. w Pelplinie zestawieniu „Zbiór pieśni nabożnych katolickich do użytku kościelnego i domowego” (Keller, 1971), a także „Melodye do zbioru pieśni nabożnych katolickich dla użytku kościelnego: ułożone do grania na organach i śpiewania na cztery głosy” (Mazurowski, 1907). Również zestaw pieśni zawiera inna publikacja z 1913 r., wydana w Jabłonkowie (*Zbiór pieśni*, 1913). Z pierwszej strony publikacji pochodzi informacja, że pieśni ku czci świętego znane z dawien dawna zostały zebrane w całość i śpiewane są w oktawie uroczystości św. Jana Nepomucena w kościele parafialnym pw. Bożego Ciała w Jabłonkowie (fot. 23.4).

Wi - taj Janie z Bo - lesła - wa, Masz się stawić przed Wa - cła - wa, Bo król tak rozka - ze - je, Iż ciebie potrze - bu - je.

658.

Be - dae o - sła - wio - ny przez lud - skie ję - zy - ki, A nie mając z ni - kąd po - mo - cy,
Gdy mnie z każdej stro - ny za - wzię - tych kry - ty - ki, Do - ku cza - ja we dnie i w no - cy;

659.

Serce się le - ka, du - sza stro - ska - na, Chy - ba po - re - ka świę - te - go Ja - na Z za - sta - wio - nych si - del wy - ba - wi.

Fot. 23.4. Zapis nutowy pieśni ku czci św. Jana Nepomucena

Photo 23.4. Song notation in honour of St. John of Nepomuk

Źródło/ Source: (Mazurowski, 1907).

Jednym z przejawów kultu jest obieranie imienia świętego na chrzcie. Na kartach historii o tym imieniu zapisali się m.in.: wojewoda wileński Karol Stanisław Onufry Jan Nepomucen Radziwiłł (1734-1790), pułkownik konfederacji barskiej Jan Nepomucen Morawski (1744-1794), biskup wileński Jan Nepomucen Kossakowski (1755-1808), marszałek nadworny króla Jan Nepomucen Małachowski (1765-1822), reżyser i poeta Jan Nepomucen Kamiński (1777-1855), duchowny Jan Nepomucen Kundzicz (1796-1869), malarz Jan Nepomucen Głowacki (1802-1847), działacz narodowościowy Jan Nepomucen Niemojowski (1803-1873), publicysta Jan Nepomucen Janowski (1803-1888), kompozytor Jan Nepomucen Bobrowicz (1805-1881), bibliotekarz kórnicki Jan Nepomucen Romanowski (1831-1861), duchowny, błogosławiony Jan Nepomucen Chrzan (1885-1942), krytyk literacki Jan Nepomucen Miller (1890-1977).

Współcześnie o popularności św. Jana Nepomucena świadczą wydawane publikacje prezentujące lokalizację rzeźb świętego i problematykę ich stanu zachowania na przykładzie różnych regionów Polski (np. Warmia, powiat augustowski, Ordynacja Zamojska, Roztocze, gmina Toszek, gmina Łabunie, gmina Zamość, region lubelski, ziemia kłodzka). Popularność ta swoje odzwierciedlenie ma również w turystyce. Warto podkreślić, że w ostatnich kilku latach utworzono szlaki turystyczne. Przykładem jest transgraniczny szlak „Turystyczna przygoda z Nepomucenem”. Projekt został zrealizowany w Euroregionie Pradziad na terenie polskiej gminy Skoroszyce i czeskiego miasta Vidnava. Innym rodzajem popularyzacji postaci św. Jana Nepomucena jest ustanowienie Międzynarodowej Odznaki Turystycznej „Szlakami Świętego Jana Nepomucena” w czterech stopniach. Weryfikacją i przyznawaniem odznak zajmuje się Oddział Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego Ziemi Wałbrzyskiej w Wałbrzychu.

23.7. Podsumowanie i wnioski

Wydarzenia związane z życiem i śmiercią św. Jana Nepomucena wywarły znaczący wpływ na kształtowanie się kultu trwającego ponad 600 lat. Początkowo na terenie Czech, Moraw i Śląska kult ten miał ludowy charakter, a dopiero w okresie baroku został on uznany za oficjalny. Przybierał wówczas bardziej propagandowy charakter i wykroczył poza granice ziemi czeskiej, docierając do wielu krajów Europy Środkowej. Kult św. Jana Nepomucena odgrywał znaczącą rolę w życiu duchowym i kulturowym mieszkańców. Omawiając kult na przykładzie Czech i Polski, zauważyć można pewien fenomen, który początkowo przybierał formy i zachowania typowo religijne. Widoczny był poprzez wezwania kościołów, sprowadzane relikwie, zakładane bractwa, modlitwy i pieśni, imiona przyjmowane na chrzcie. Odbicie tego kultu znaleźć również można w malarstwie, rzeźbie, heraldyce, sfragistyce, literaturze, folklorze, a także turystyce i wielu innych dziedzinach. Nie sposób też zliczyć wszystkich obiektów nawiązujących do postaci świętego.

Warto na koniec przytoczyć słowa historyka sztuki prof. Aldemara Schiffkorna: „przestrzeń kulturową środkowej Europy można zobrazować jako obszar, w którym szerzy się kult Jana Nepomucena. Innymi słowy: środkowa Europa jest tam, gdzie Jan Nepomucen jest znany, czczony i gdzie znajdują się obrazy i rzeźby tego świętego” (Schiffkorn, 2004).

Bibliografia

- Adamek, T. (1982). Św. Jan Nepomucen i jego relikwiarz na Jasnej Górze. *Studia Claromontana*, (3), 371-380.
- Balbín, B. (1914). *Život svatého Jana Nepomuckého, pražského chrámu metropolitního u Sv. Víta kanovníka, kněze a mučedníka*. Dějiny Katolické církve v Českých zemích, Stará Říše: Vydává Antonín Ludvík Stříž.
- Bezděka, V. J. i Votka, J. K. (1871). *Drahé kameny z koruny svatováclavské čili Životy světců, blahoslavenců a domnělím svatých národa Československého*. Praha: Dědictví Svatojanského.
- Borový, K. (1878). *Svatý Jan Nepomucký, mučeník a hlavní patron království českého*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého.
- Borový, K. (1885). *Dějiny svatojanského dědictví*. Praha: Nákadlem Dědictví sv. Jana Nepomuckého.
- Coufalová, I. (2019). John of Nepomuk in Lutheran Dresden: The reconversion of the house of wettings and the role of the Czech patron saint in the first half of the 18th century. *Theatrum Historiae*, 24, 89-108.
- Dibelková, I. (2005). *Poutní místa na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Nakl. Olympia.
- Encyklopédia Katolícka*. (t. VIII). (2000). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Fabian, J. P. (1915). *O sv. Janu Nepomuckém*. Praha: Nakl. Vlast.
- Hochleitner, J. (1996). *Powiernik tajemnic królowej*. Elbląg: Kurier Elbląski.
- Hochleitner, J. (2002). *Ecclesia triumfans*. Zarys nowożytnego kultu świętych na pograniczach warmińsko i chełmińsko-pomezzańskich (na przykładzie kultu św. Jana Nepomucena). *Studia Elbląskie*, (4), 143-165.
- Hochleitner, J. i Scheer, I. (1998). *Obrońca przed wylewami rzek*. Elbląg-Świdnica: Wyd. JH.

- Hruša, P. i Černá, M. (2019). Pilgrimage Church Of Saint John Of Nepomuk within religious tourism. In S. Ivanova, I. Elkina (Red.), *Cognitive – Social, and Behavioural Sciences – icCSBs 2018*, vol 56. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences (s. 528-539). Future Academy. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2019.02.02.58>
- Janicka-Krzywda, U. (1993). *Patron – atrybut – symbol*. Poznań: Wyd. Pallottinum.
- Jelski, A. (2020). Św. Jan Nepomucen z przyfarnego cmentarza w Radomiu. Forma i stan zachowania. *Ochrona Zabytków*, 94-101.
- Kasprzak-Miler, A. (2005). Prace konserwatorskie przy najstarszym warszawskim przydrożnym pomniku św. Jana Nepomucena. *Wiadomości Konserwatorskie*, (17), 75-81.
- Keller, S. (1871). *Zbiór pieśni nabożnych katolickich do użytku kościelnego i domowego*. Pelplin.
- Kosmův Letopis Český. (1874). *Prameny dějin českých. Fontes rerum Bohemicarum* (t. II). Praha: Wyd. J. Emler.
- Kozaczyńska, B. (2010). Mała architektura sakralna w krajobrazie kulturowym Ziemi Łosickiej. *Problemy Ekologii Krajobrazu*, (XXVII), 203-207.
- Krejčí, K. (1974). *Praga legenda i rzeczywistość*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- L. R. (1865). Nepomucen Jan. [w:] Encyklopedyja powszechna (t. 19), Warszawa: S. Orgelbranda Synowie.
- Lavric, A. (2006). Sv. Janez Nepomuk, varuh dobrega imena in zascitnik pred zlobnimi jeziki: pridiga na god sv. Janeza Nepomuka leta 1813 v Ljubljani. *Kronika*, 1(54), 65-78.
- List Jana Pawła II do Arcybiskupa Pragi z okazji 250 rocznicy kanonizacji Jana Nepomucena (2 marzec, 1979). Watykan.
- List Jana Pawła II do Arcybiskupa Pragi z okazji 600-lecia śmierci św. Jana Nepomucena, Watykan, 19 marca 1993 rok.
- Marek, A. (2014). Ziemia Kłodzka jako region kultu św. Jana Nepomucena. *Studia z Geografii Politycznej i Historycznej*, 3, 321-342.
- Mazur, D. (red.). (2012). *Jastrzębie-Zdrój. Święty Jan Nepomucen – patron miasta*. Wydział Polityki Gospodarczej i Promocji Urzędu Miasta Jastrzębie-Zdrój.
- Mazurowski, J. (1907). *Melodye do zbioru pieśni nabożnych katolickich dla użytku kościelnego: ułożone do grania na organach i śpiewania na cztery głosy*. Pelplin: Nakł. Księgarni Pielgrzyma.
- Novák, T. (1862). *Svatý Jan Nepomucký: příspěvky k vědeckému životopisu*. Praha: Wyd. Karla Bellmanna.
- Oliva, V. (1916). *O beatifikaci a kanonisaci vůbec Před beatifikací sv. Jana Nepomuckého: ukázka ze spisu Kanonisační proces sv. Jana Nepomuckého*. Praha: Tisková liga.
- Pierzchała, M. (1986). Późnobarokowy wystrój malarski kaplicy dworskiej w Sarnach i jego twórca Jan Franciszek Hoffmann. *Roczniki Sztuki Śląskiej*, (XIV), 117-137.
- Polc, J. V. (1993). *Svatý Jan Nepomucký*. Praha: Wyd. Zvon.
- Powińska-Mazur, D. (2000). *Łudowa rzeźba drewniana z kapliczek przydrożnych w regionie lubelskim*. W: B. Wierzbicka (red.), *Święci przydrożni patroni przyuliczni* (s. 267-281). Materiały sesji naukowej Warszawa, 20-21 maja 1999 roku. Warszawa: Biblioteka Towarzystwa Opieki nad Zabytkami.
- Procyk, W. (2000). Rzeźba św. Jana Nepomucena z Placu Trzech Krzyży w Warszawie – interpretacja zmian wietrzeniowych na podstawie poszerzonych badań konserwatorskich. *Ochrona Zabytków*, 53(2), 142-152.
- Pruszcz, P. H. (1861). *Klejnoty stołecznego miasta Krakowa albo kościoły i co w nich jest widzenia godnego i znacznego*. Kraków: Nakładem Drukarni Czasu.
- Sborník písní svatojánské navalis*. (2009). Praha: Rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou.
- Schauber, V. i Schinder, H. M. (2000). *Święci na każdy dzień. Patroni naszych imion*. Warszawa: Świat Książki.
- Schiffkorn, A. (2004). „Grenzgänger” Unterwegs ins Neue Europa. *IDM Info*, (4).
- Schikora, R. (1947). *Naše světa. Čtení ze životů svatých*. Frydek: Nakladatel Exerciční dům.
- Sedlák, J. (1929). *Kanonisace Jana Nepomuckého*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého.
- Skarga, P., Zawadzki, A. J. i Bitschnau, O. (1910). *Żyoty Świętych Pańskich na wszystkie dnie roku*. Warszawa, Mikołów: Nakł. Karola Miarki.

- Stejskal, F. (1921). *Svatý Jan Nepomucký. Díl 2 Úcta, kanonisace a obrana*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého.
- Szykuła, A. (2006). Kapliczki i figury przydrożne św. Jana Nepomucena na terenie gminy Łabunie. *Zamojski Kwartalnik Kulturalny*, (1-2), 62-68.
- Szykuła, A. (2008). Obiekty sakralne i figury św. Jana Nepomucena w krajobrazie gminy Zamość. *Zamojski Kwartalnik Kulturalny*, (3), 18-21.
- Štefková, M. (2011). Svátý Jan v pomístních jménech Moravy a Slezska. *Acta Onomastica*, (LII), 149-159.
- Štědrý, F. (1917). *Sv. Jan Nepomucký, s krátkým nástinem dějů kláštera a města Nepomuku*. Hlasy Katolického spolku tiskového, Nákladem Katolického spolku tiskového, V komisi Cyrillo-Methodějského knihkupectví Gustava Francla, 48, č. 1.
- Vaišvilaitė, I. (2008). Šv. Jono Nepomuko kulto aspektai ir Lietuva. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, (51), 147-154.
- Vlnas, V. (1993). *Jan Nepomucký. Česká legenda*. Praha: Mladá fronta.
- Warchałowski, W. (2003). Kult i ikonografia św. Jana Nepomucena w Łowiczu. *Mazowieckie Studia Humanistyczne*, (1-2), 153-164.
- Wittyg, W. (1905). *Pieczenie miast dawnej Polski* (tom VII, zeszyt 1). Kraków: Wydawnictwo Muzeum Narodowego w Krakowie.
- Zaleski, W. (2008). *Święci na każdy dzień*. Łódź: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Zbiór pieśni do Świętego Jana Nepomuckiego*. (1913). Jabłonek: Nakładem Ludwika Sikory.

Internet

1. <https://www.mkcr.cz/ustredni-seznam-kulturnich-pamatek-cr-266.html>
2. <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/410167/edition/323230/content>

Praca naukowa dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa”, nr projektu Nds/544299/2021/2021, kwota dofinansowania 347 231,00, całkowita wartość projektu 357 231,00.

Manifestations of the Cult of St. John of Nepomuk on the Example of Czech Republic and Poland

Abstract: The cult of St. John of Nepomuk plays a significant role in the spiritual and cultural life of people of many countries, especially in Central Europe. This cult took forms of tangible and intangible heritage. It has been realised through church invocations, imported relics, established confraternities, iconographic images, prayers and song scores, and much more. The article presents a profile of St. John of Nepomuk, whose cult reached its apogee in the 18th and 19th centuries, especially in Bohemia, but also in Poland. The aim of the article is to show the individual elements of the cult of St. John of Nepomuk in both countries. On the basis of a literature search, field research and the availability of internet data, the most relevant issues related to the propagation of the cult have been selected.

Keywords: the Czech Republic, Poland, cult, St. John of Nepomuk, hagiography.